

REPUDIACIÓ DE L'HERÈNCIA PER MENORS D'EDAT (RESOLUCIÓ JUS/628/2012, DE 4 D'ABRIL)

Héctor Simón Moreno
Universitat Rovira i Virgili

La Resolució de la Direcció General de Dret i d'Entitats Jurídiques (DGDEJ) de 4 d'abril de 2012¹ resol el següent conflicte: un pare de família mor sense haver atorgat testament i amb dues filles menors d'edat que són declarades hereves abintestades (art. 442-1 del Codi civil de Catalunya [CCCat]). A la vídua se li atribueix l'usdefruit universal de l'herència (art. 442-3.1 CCCat). Tot seguit la vídua, que té la representació legal de les dues filles perquè és la titular de la potestat parental, repudia en nom d'aquestes l'herència del pare i en nom propi l'accepta i s'adjudica (entre d'altres béns) dues finques. A l'acte davant de notari assisteixen els avis patern i matern de les dues filles. L'escriptura pública resultant es porta a inscriure al Registre de la Propietat i el registrador denega la inscripció tot argumentant l'existència d'un conflicte d'interessos entre la mare i les dues filles i la necessitat de l'assistència d'un defensor judicial d'acord amb el que preveu en aquests casos el Codi civil de Catalunya, ja que el consentiment dels parents no pot convalidar la manca de representació de la mare. Per la seva banda, el notari autoritzant argumenta que la repudiació de l'herència és un acte unilateral en el qual el representant legal està privat de decisió jurídica, la qual correspon llavors al jutge o als parents propers, i no al defensor judicial. A més, correspon en tot cas als parents o al jutge l'apreciació del possible conflicte d'interessos, i no al defensor judicial.

La DGDEJ resol aquesta problemàtica en tres fonaments jurídics. En el primer tracta la representació legal dels menors per a repudiar l'herència. L'argumentació és jurídicament impecable: els pares, per a complir les seves responsabilitats parentals, tenen la potestat parental respecte als fills menors d'edat no emancipats (art. 236-1 CCCat), que no tenen la suficient capacitat d'obrar per a portar a terme

1. *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* (DOGC), núm. 6015 (11 abril 2012).

vàlidament actes jurídics (art. 211-3 i 4 CCCat). No obstant això, aquesta representació no és absoluta, ja que el Codi civil de Catalunya exigeix l'autorització judicial per a determinats actes, com passa, en el nostre cas, amb la repudiació de l'herència (art. 236-27.1e CCCat). La intervenció judicial es pot substituir en aquest supòsit (i en tots els previstos en l'art. 236-27 CCCat) pel consentiment dels dos parents més pròxims del fill manifestat en una escriptura pública (art. 236-30 CCCat). Doncs bé, la qüestió que introdueix el fonament jurídic (FJ) primer és que, si bé d'acord amb l'article 236-18.1 CCCat l'exercici de la potestat parental pels progenitors comporta automàticament la representació legal (en el nostre cas, de la mare respecte a les filles) i és possible substituir l'autorització judicial pel consentiment de dits parents, aquesta representació s'exclou quan hi ha un conflicte d'interessos entre el progenitor que exerceix la potestat parental i els fills (art. 236-18.2c CCCat). La solució que preveu en aquesta situació el CCCat és el nomenament d'un defensor judicial (art. 236-20 CCCat). I és en aquest punt, com ja hem vist, on els arguments del notari i el registrador difereixen quant a la interpretació de les normes jurídiques que resulten d'aplicació.

La primera qüestió que ens hem de plantejar és si veritablement ens trobem en aquest supòsit amb un conflicte d'interessos entre la mare i les filles. L'existència d'un conflicte d'aquest tipus requereix que tant un dels progenitors com el menor assumeixin la posició de part i, a més, que el progenitor no pugui atendre els interessos del menor sense que aquest en resulti perjudicat. D'aquesta manera, el conflicte no té lloc si l'acte beneficia només el fill (per exemple, l'acceptació d'una donació o d'una herència) o quan el progenitor i el fill comparteixen el mateix interès en la realització de l'acte.² En l'àmbit estatal, la Resolució de la Direcció General dels Registres i del Notariat (RDGRN) d'11 de maig de 1998,³ citada per la DGDEJ, accepta els supòsits d'autocontractació sempre que no s'acrediti l'existència d'un conflicte d'interessos (en el mateix sentit, vegeu la Sentència del Tribunal Suprem [STS] de 12 de febrer de 1999,⁴ que entén que la contradicció d'interessos és una causa que pot provocar la ineficàcia de l'autocontractació). La Direcció General dels Registres i del Notariat conclou que és innegable la concurrència d'un conflicte d'interessos «toda vez que las recíprocas posiciones contractuales de las partes se hallan en una situación objetiva de contraste en la medida que el posible beneficio de una de ellas se traducirá en un correlativo perjuicio para la otra» (FJ 4).⁵

D'aquesta doctrina podem concloure que el conflicte d'interessos requereix l'existència d'un perjudici envers el representat provinent de l'actuació del seu re-

---

2. Tot seguint Luis PRADOS RAMOS, «La potestat parental», a Adolfo LUCAS ESTEVE (dir.), *Dret civil català, persona i família*, vol. II, Barcelona, J. M. Bosch Editor, 2012, p. 497.

3. RJ 1998\10481.

4. RJ 1999\654.

5. També trobem la vinculació del benefici patrimonial d'una de les parts i el perjudici en el patrimoni de l'altra part en la STS de 12 de juny de 1985 (RJ 1985\3109).

presentant legal. Segons la nostra opinió, existeix en el present supòsit apriorísticament un conflicte d'interessos en l'àmbit patrimonial,⁶ atès que la mare s'adjudica una sèrie de béns (com a mínim, dues finques) com a conseqüència de la repudiació de l'herència operada per ella mateixa en representació de les dues filles.⁷ És a dir, l'enriquiment patrimonial de la mare és directament proporcional a l'empobriement patrimonial de les dues filles. Per tant, hi ha en aquest cas un interès contraposat entre totes dues parts.⁸ En aquest sentit es pronuncia la DGDEJ en el segon fonament jurídic (basant-se en el fet que «la mare pren una decisió sobre un valor patrimonial que correspondria a les filles menors i que, en base a aquesta decisió, passa al seu patrimoni personal», FJ 2.3). En un primer moment donaríem la raó a la DGDEJ, d'acord amb el que hem argumentat, però al nostre parer la DGDEJ no té en compte una sèrie de condicionants que permeten sostenir justament el contrari.

Efectivament, el conflicte patrimonial és evident, però tot seguint les argumentacions de la STS de 17 de maig de 2004⁹ s'han de valorar les circumstàncies concurrents per a afirmar o negar l'existència d'un conflicte d'interessos, fenomen que al nostre entendre no concorre en el present supòsit. La primera circumstància que ens porta a aquesta conclusió és el valor que es pot donar a la intervenció dels dos parents (amb independència de si poden substituir la manca de capacitat de la mare, qüestió que tractarem més endavant). Això entronca directament amb el tercer i últim fonament jurídic, on es tracta el punt fonamental del recurs (segons la DGDEJ): «determinar si el consentiment dels dos parents més pròxims de les filles pot valorar amb independència la situació de conflicte d'interessos entre filles i mare» (cosa que argumenta el notari). La DGDEJ, després de fer una ressenya històrica sobre l'evolució d'aquesta figura en el dret català, conclou que «el nostre ordenament no preveu que el consentiment dels dos parents sigui un mitjà per esmenar la manca de representació de la mare que té un conflicte d'interessos amb les seves filles». I, això, per dues raons: *a)* perquè la intervenció dels dos parents és excepcional i només ha de tenir lloc en els supòsits previstos en la llei; i *b)* perquè «una cosa és completar una determinada declaració de voluntat [...] i l'altra suplir aquesta manifestació de voluntat quan la mare,

6. Elena LAUROBA LACASA, «Artículo 224-1», a Encarna ROCA TRIAS i Pascual ORTUÑO MUÑOZ (coord.), *Persona y familia*, Las Rozas (Madrid), Sepín, 2011, p. 367.

7. És clarificador en aquest sentit l'afirmació d'Esteve BOSCH CAPDEVILA, Pedro del POZO CARRASCOSA i Antoni VAQUER ALOY, *Les institucions de protecció de la persona en el dret civil de Catalunya*, document de treball, Barcelona, Centre d'Estudis Jurídics i Documentació Especialitzada, Generalitat de Catalunya, 2010: «Hi haurà “conflicte d'interessos” quan el profit per a una de les parts suposi un dany per a l'altra (així, per exemple, quan el representant vulgui adquirir un bé del representat)», p. 20. Text disponible a: <www.recercat.cat>.

8. Vegeu Isabel MIRALLES GONZÁLEZ, «Artículo 236-20», a Encarna ROCA TRIAS i Pascual ORTUÑO MUÑOZ (coord.), *Persona y familia*, p. 1291.

9. RJ 2004\2885.

per conflicte, no pot adoptar la decisió». Segons la nostra opinió, la DGDEJ no acaba de donar una solució satisfactòria al «punt fonamental» del recurs. En aquest sentit, en la Resolució de la DGDEJ de 30 de març de 2011¹⁰ es presenta a inscripció en el Registre de la Propietat una escriptura pública de compravenda atorgada per la mare en nom propi (té la condició d'usufructuària) i en representació del seu fill menor d'edat (titular de la nua propietat). La DGDEJ afirma en relació amb el consentiment dels parents substitutius de l'autorització judicial que «sembla que la intervenció de parents de dues línies diferents garanteix un equilibri i una objectivitat que no es dona si només intervenen parents d'una sola línia». Per tant, si d'acord amb la DGDEJ la intervenció exclusiva dels parents d'una única i mateixa família no garanteix la neutralitat exigible als parents i és, per tant, un indicatiu d'un conflicte d'interessos entre la mare i el fill menor d'edat, podem concloure *a contrario sensu* que la intervenció dels parents de les dues famílies en el present supòsit (on intervenen els avis patern i matern) és un indicatiu de l'absència d'un conflicte d'interessos entre mare i filles, ja que garanteix fins a un cert punt un equilibri, una objectivitat i una imparcialitat en l'actuació de la mare, la qual, per tant, no hauria actuat *prima facie* en contra de les seves filles. Per tant, els parents no tenen la capacitat per a determinar de forma excoent l'existència o no d'un conflicte d'interessos, sinó que la seva presència és un factor o un indicatiu determinant per a la seva apreciació. A més a més, la segona circumstància que s'ha de tenir en compte és la intervenció del notari, que significa un assessorament i un control extern de l'acte jurídic.

En conseqüència, aquests dos indicis permeten estimar la no-concurrencia d'un conflicte d'interessos. Altres indicis no es poden prendre en consideració en el present supòsit. Per exemple, la mateixa DGDEJ afirma que no es poden apreciar dins del procediment registral els motius subjacents que han portat la mare a repudiar l'herència en nom de les filles (per exemple, l'existència de deutes) i que podrien mostrar la seva voluntat (o no) de perjudicar-les. Sobre això, entenem que el consentiment dels parents a aquest acte es pot valorar *prima facie* com l'acceptació (implícita) de l'actuació de la mare. Tampoc no concorren en el supòsit circumstàncies externes que permetin intuir l'existència d'un conflicte d'interessos, com té lloc en el cas de la RDGDEJ de 30 de març de 2011, en el qual l'atorgament de l'escriptura pública té lloc només catorze dies abans que el fill menor d'edat arribi a la majoria d'edat, situació que per a la DGDEJ «no és anecdòtica i té el seu interès en aquesta resolució». Per tant, el registrador hauria d'haver permès la inscripció de l'escriptura pública. És evident, però, que dit conflicte d'interessos pot existir realment (per exemple, perquè la mare ha actuat en perjudici de les filles amb l'únic propòsit de ser l'única hereva). En aquest cas, l'acte és anul·lable. En l'àmbit judicial (art. 236-31 CCCat) es podran demostrar les circumstàncies anteriors, coetànies i posteriors a la formalització de l'escriptura pública, i l'acció caduca al cap de quatre anys del moment en què les filles

10. DOGC, núm. 5861 (18 abril 2011).

han assolit la majoria d'edat, temps suficient per a poder acreditar, si escau, l'existència d'un conflicte d'interessos.

Finalment, només queda per analitzar la possibilitat que els parents puguin substituir la manca de representació del representant legal (la mare), tot i que al nostre parer no existeix en el present supòsit apriorísticament un conflicte d'interessos. La DGEDJ es posiciona en contra d'aquesta possibilitat i, per tant, l'existència d'un conflicte d'interessos fa necessari el nomenament d'un defensor judicial. Segons la nostra opinió, la lletra de la llei és un argument prou sòlid per a defensar aquesta argumentació. En efecte, les facultats de representació de la mare queden excloses expressament en cas de conflicte d'interessos (art. 236-18.2c CCCat)¹¹ i els parents complementen la capacitat del representant legal que encara manté dita representació, però enlloc no es diu que poden adoptar el rol del representant legal una vegada la llei ha exclòs aquesta representació. Aquesta actuació significa que el defensor judicial substitueix la mare i es col·loca en la seva mateixa posició jurídica.¹² Un altre argument a favor d'aquesta conclusió és la RDGRN de 14 de maig de 2010,¹³ citada per la DGDEJ, que afirma, en un cas de conflicte d'interessos entre pares i fills, que el nomenament d'un defensor judicial d'acord amb l'article 163 del Codi civil espanyol és preceptiu tant si el fill és menor d'edat com si és major d'edat.¹⁴ Aquesta decisió es fonamenta en el principi de la primacia de l'interès del menor, que si bé no és citat expressament per la DGDEJ, és rellevant en el present supòsit. Efectivament, aquest interès ha de ser prioritari «en totes les actuacions portades a terme pels poders públics o per institucions privades» (art. 40.3 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006).¹⁵ En aquest sentit, la RDGDEJ de 30 de març de 2011 argumenta que la finalitat de l'autorització parental substitutiva de la judicial a la qual fa referència l'article 236-30.1b CCCat té com a finalitat «garantir» els interessos del menor. Aquesta finalitat específica de protegir el menor, segons la nostra opinió, existeix *a fortiori* en els casos de conflictes d'interessos en què es nomena un defensor judicial. És per aquest motiu que entenem que el redactat de la llei pel qual s'imposa el nomenament d'un defensor judicial té caràcter imperatiu: l'interès del menor impossibilita que en cas de conflicte d'interessos els parents puguin suplir la manca de representació del representant legal (en el nostre cas, la mare), ja que només el defensor judicial pot garantir la màxima neutralitat, imparcialitat i defensa dels interessos dels representats (en el nostre cas, les filles).

11. En aquest sentit, vegeu Luis PRADOS RAMOS, «La potestat parental», p. 497.

12. Encara ROCA TRIAS i Lluís PUIG FERRIOL, *Institucions del dret civil de Catalunya*, vol. II, *Drets de la persona, drets de família*, 6a ed., València, Tirant lo Blanch, 2005, p. 201-203.

13. RJ 2010\3631.

14. Resolució BIB 2010\2170, comentada per Rodrigo BERCOVITZ RODRÍGUEZ-CANO, «La dificultad de los supuestos límite», *Aranzadi Civil-Mercantil*, núm. 7 (2010), qui opina que la mateixa solució seria aplicable en el dret català.

15. Disponible a: <<http://www.gencat.cat>>.

En definitiva i recapitulant tot el que hem dit, entenem: *a*) que no existeix un conflicte d'interessos en el present supòsit (de forma apriorística i atenent les dades que es poden extraure del supòsit de fet); i *b*) que el consentiment dels parents no és suficient per a suplir la manca de representació de la mare en cas d'un conflicte d'interessos.